

littera turca

Journal of Turkish Language and Literature
e-ISSN: 2149-892X
http://dergipark.ulakbim.gov.tr/littera

[Cilt/Volume: 11, Sayı/Issue: 4, Güz/Autumn 2025]

GÖYNÜKLÜ EMÎR HÜSEYİN ENÎSÎ VE MİR'ÂTÜ'L-VEFÂ Lİ-VÜCÛHÎ'S-SAFÂ ADLI ESERİ

(*Emir Hüseyin Enîsî of Göynük and His Work Mir'âtü'l-vefâ li-Vücûhi's-safâ*)

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 26.08.2025

Kabul Tarihi / Date Accepted: 03.10.2025

Yayın Tarihi / Date Published: 30.10.2025

DOI Numarası / DOI Number: 10.20322/littera.1772245

Suat DONUK

Prof. Dr.

Manisa Celal Bayar Üniversitesi

İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

orcid.org/0000-0003-0206-2988

suat.donuk@cbu.edu.tr

Makale Bilgisi

Değerlendirme: Bu çalışma çift taraflı kör hakemlik sistemi uygulanarak değerlendirilmiştir.

Etik Beyan: Çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur.

Etik Kurul Belgesi: Makale için "Etik Kurul Belgesi" gerekmemektedir.

Benzerlik Taraması: "Benzerlik Raporu" İntihal.Net sistemi üzerinden alınarak tarama yapılmıştır.

Telif Hakkı: Çalışmanın hazırlanma sürecinde yazar/yazarlar tarafından "Telif Hakkı Formu" imzalanarak sunulmuştur. Yazar/yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler.

Atıf Bilgisi:

Donuk, S. (2025). Göynüklü Emîr Hüseyin Enîsî ve *Mir'âtü'l-Vefâ li-Vücûhi's-Safâ* Adlı Eseri. *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 11(4), ss. 615-633. 10.20322/littera.1772245

Sorumlu Yazar:

Suat DONUK, suat.donuk@cbu.edu.tr

Özet

Menâkıbnâmeler, tasavvufî gelenek içerisinde velî kabul edilen şahsiyetlerin yaşantılarını kerametleriyle birlikte anlatan metinlerdir. Dinî ve tasavvufî özellikleri baskın olan bu eserler hem sosyal ve kültürel tarih hem de edebiyat tarihi açısından önemli veriler sunar. Göynüklü Seyyid Hüseyin Enîsi, klasik Türk edebiyatında menâkıbnâme türünün dikkate değer müelliflerinden biridir. O, Akşemseddin ve yakınlarına dair en güvenilir kaynak kabul edilen *Menâkıb-ı Akşemseddin*'den sonra Karaca Ahmed Sultan ve oğulları hakkında *Mir'âtü'l-vefâ li-Vücûhi's-safâ* adlı bir menâkıbnâme daha telif etmiştir. Şu ana kadar iki yazma nüshası tespit edilen ikinci eserin yazılış tarihi belli değildir. *Mir'âtü'l-vefâ li-Vücûhi's-safâ* Karaca Ahmed dışında Mûsâ ez-Zûlî, Şeyh Dâvûd ve Şeyh Kâsım Paşa gibi sûfilerin menkabelerini de ihtiva etmektedir. Özellikle Mûsâ ez-Zûlî'ye dair menkabelerin fazlalığı onu ez-Zûlî'nin yaşamı için de önemli bir kaynak kılmaktadır. Mukaddimesinde yer alan otobiyografik anlatımlar, Hüseyin Enîsi'nin doğum tarihi, ailesi, yetiştiği çevre ve eğitim süreci hakkında şimdiye dek bilinmeyen bilgileri ortaya koymaktadır. Mukaddimesi sanatkarâne bir dil ve üslupla, asıl bölümü sade bir Türkçeyle kaleme alınmıştır. Bu nedenle Türk dilinin tarihsel gelişim sürecinde 16. yüzyıl Anadolu Türkçesini yansıtan değerli bir örnek konumundadır. Bunun yanında hem içerdiği menkabeler hem de müellifine dair sunduğu özgün bilgilerle klasik Türk edebiyatı ve tasavvuf tarihi açısından önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır. Bu makalede Göynüklü Emîr Hüseyin Enîsi'nin *Mir'âtü'l-vefâ li-Vücûhi's-safâ* adlı eseri tanıtılmış, yazarın burada bulunan anlatımlar sayesinde tespit edilen yeni bilgileri sunulmuş, eser ve müellif hakkında önemli malumat içermesi nedeniyle *Mir'âtü'l-vefâ li-Vücûhi's-safâ*'nın mukaddimesinin tenkitli metni paylaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Menâkıbnâme, Hüseyin Enîsi, Mir'âtü'l-vefâ li-Vücûhi's-safâ, Karaca Ahmed Sultan, 16. yüzyıl.

Abstract

Menâkıbnâmes are works that recount the lives of saints recognized within the Sufi tradition, often emphasizing their miraculous deeds. These texts, characterized by their religious and mystical dimensions, provide significant insights for both social and cultural history as well as the history of literature. Göynüklü Seyyid Hüseyin Enîsi stands out as one of the noteworthy authors of the menâkıbnâme genre in classical Turkish literature. Following his *Menâkıb-ı Akşemseddin*, regarded as the most reliable source on Akşemseddin and his circle, Enîsi authored another menâkıbnâme entitled *Mir'âtü'l-vefâ li-Vücûhi's-safâ*, which focuses on Karaca Ahmed Sultan and his sons. Two manuscript copies of this latter work have been identified, though its date of composition remains unknown. In addition to Karaca Ahmed, the text also records the hagiographies of figures such as Mûsâ ez-Zûlî, Sheikh Dâvûd, and Sheikh Kâsım Paşa. The abundance of accounts concerning Mûsâ ez-Zûlî renders the work a valuable source for reconstructing his life as well. The autobiographical details in the introduction provide previously unknown information about Hüseyin Enîsi's birth, family, milieu, and education. While the preface is written in an ornate and artistic style, the main body of the work employs a plain Turkish, thus representing a significant example of sixteenth-century Anatolian Turkish in the historical development of the language. Beyond its linguistic features, the work is an important source for classical Turkish literature and the history of Sufism, owing both to the hagiographical material it contains and the original biographical data it offers about its author. This study introduces Hüseyin Enîsi's *Mir'âtü'l-vefâ li-Vücûhi's-safâ*, presents newly identified information gleaned from its narratives, and provides a critical edition of its preface in light of its significance for the study of the work and its author.

Key Words: Sufi hagiography (Menâkıbnâme), Hüseyin Enîsi, Mir'âtü'l-vefâ li-Vücûhi's-safâ, Karaca Ahmed Sultan, 16th century.

GİRİŞ

Edebiyat ve tasavvuf sahalalarında “menkabe” veya “menâkıb”, sufilerin sergiledikleri kerametleri nakleden küçük hikâyeler anlamına gelmektedir (Ocak 1992: 27). Menâkıbnâme ise “velî” kabul edilen şahsiyetlerin kerametleri ile birlikte ahlakını ve yol göstericiliğini anlatan küçük hikâyelerin toplandığı eserlerin genel adıdır. Menâkıbnâmeler ilgili şahsın biyografik bilgilerinin yanı sıra sosyal, siyasal ve ekonomik hayatın izlerini taşıyan zengin tarihî malzeme sunar.

Tasavvufun H. III. / M. IX. yüzyıldan sonra İslâm dünyasında yaygınlık kazanmasıyla birlikte menkabe kelimesi sufilerin hikmetli sözlerini ve örnek alınacak faziletli davranışlarını ifade etmek için kullanılmaya başlanmıştır. III. (IX.) yüzyılda kaleme alınan *Tabakâtü's-sûfiyye*, *Keşfü'l-mahcûb*, *er-Risâletü'l-Kuşeyrî* gibi tasavvufi eserlerde Bâyezîd-i Bistâmî (ö. 234/848), Cüneyd-i Bağdâdî (ö. 297/909), Ebû Hafs el-Haddâd (ö. 265/879) gibi sufilerin hikmetli sözlerine ve faziletli davranışlarına yer verilmiştir. V. (XI.) yüzyıldan itibaren tarikatların teşekkül etmesiyle menkabenin muhtevasına “keramet” kavramı da eklenmiştir. Abdülkâdir-i Geylânî (ö. 561/1166), Ahmed er-Rifâî (ö. 578/1182) gibi tarikat önderleri için vefatlarının ardından yazılan eserlerde gösterdikleri kerametlerin anlatılmaya başlanmasıyla “menkabe” kelimesi giderek kerametle aynı anlamda kullanılmıştır. Böylece menâkıb metinleri ve menâkıbnâme yazma geleneği ortaya çıkmıştır (Şahin 2004: 112).

Türk edebiyatında ise Karahanlılar hükümdarı Satuk Buğra Han (ö. 344/955) için yazılmış menkabeleri içeren *Tezkire-i Satuk Buğra Han*, menâkıbnâme özellikleri gösteren ilk eser özelliği taşır (Gülerer 2013: 238). Mevlevî geleneğinin ana kaynaklarından Eflâkî'nin (ö. 761/1360) *Menâkıbü'l-ârifîn*'i, Mevlânâ (ö. 672/1273) ve çevresindeki zümrelerin hakkında olduğu kadar Anadolu'nun o dönemdeki tarihî, dinî, içtimai ve iktisadî durumuyla birlikte bölgenin mimarlık tarihi, halıcılık ve musiki sanatları hakkında oldukça ilgi çekici kayıtlara yer verir (Yazıcı 2004: 114). Bektaşî çevrenin kurucu hafızası olan *Vilâyetnâme-i Hacı Bektaş-ı Velî*, Moğol istilâsından kaçan Yesevî ve Haydari dervişleriyle Anadolu'ya intikal eden gelenekleri, Yeseviliğin gerçek mahiyetini, Yesevîlikle Haydarilik arasındaki bağlantıyı, Hacı Bektaş'ın tasavvufi kimliğini ve Bektaşilik-Haydarilik ilişkisini güçlü sembolik sahnelerle görünür kılar (Ocak 1996: 472). XIII. Yüzyılın önemli bir tanığı olan *Saltuknâme* hem Sarı Saltuk (ö. 697/1298) imgesinin enerjisiyle Anadolu ve Rumeli'nin Müslümanlaşması ve Türkleşmesi sürecini hem de tasavvufun o dönem insanının düşünce dünyasındaki yerini açıkça ortaya koyar (Mengi 1996: 976).

Menakıbnâmelerin yazılışındaki temel gaye şeyh otoriterini tahkim etmek suretiyle tarikatın bütünlüğünü sağlamaktır. İkinci olarak velinin ve tarikatın propagandasını yapmak gelir. Önemli bir etken de tasavvufa ve şeyhlere iyi gözle bakmayan ve resmi din görüşünü temsil eden ulema nazarında veliyi ve tarikatını kabul ettirmektir. Bu yüzden söz konusu metinlerde karşıt tarikatlarla veya ulemâyla girilen ilmî-manevî çekişmeler, keramet ve ilmî hüner gösterileri üzerinden temsil edilerek cemaat sınırları çizilir ve kimlik duygusu pekiştirilir (Ocak 1992: 36).

Menâkıbnâmelerin taşıdığı bu önem nedeniyle ülkemizde yapılan çalışmalar sayesinde menâkıbnâmelerin tarih veya biyografi kaynağı olarak kullanımı, motif çözümlemeleri, dil-üslup özellikleri ve tarikatlar tarihi bağlamında zengin bir birikim ortaya konmuştur. Bununla birlikte Türk tarih ve edebiyat araştırmacılarının mevcut menâkıbnâme örnekleri üzerinden ürettikleri literatür zenginliğine rağmen yazılı kültürel mirasımız içerisinde ışık tutulmayı bekleyen başka menâkıbnâme örnekleri de vardır. Bunlardan biri Göynüklü Seyyid Hüseyin Enîsî'nin (ö. [?]) *Mir'âtü'l-vefâ li-Vücûhi's-safâ* adlı eseridir. Karaca Ahmed Sultan (ö. [?]) ve onunla aynı tarikat silsilesine mensup Mûsâ ez-Zûlî (ö. 560/1164), Şeyh Dâvûd (ö. [?]) ve Şeyh Kâsım Paşa'nın (ö. [?]) menkabelerini içeren bu eserin varlığından ilk defa Necdet Tosun söz etmiştir (2007: 323-328). Şimdiye kadar iki yazma nüshası tespit edilen *Mir'âtü'l-vefâ li-Vücûhi's-safâ*'nın Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi'ndeki nüshasında müellif Hüseyin Enîsî'nin hayatı ile ilgili bilgiler de yer almaktadır. Bu makalede Göynüklü Emîr Hüseyin Enîsî'nin *Mir'âtü'l-vefâ li-Vücûhi's-safâ* adlı eseri tanıtılacak, yazarın eserindeki anlatımlar sayesinde tespit edilen yeni bilgileri sunulacak, eser ve müellif hakkında önemli malumat içermesi nedeniyle *Mir'âtü'l-vefâ li-Vücûhi's-safâ*'nın mukaddimesinin tenkitli metni paylaşılacaktır.

1. Göynüklü Seyyid Hüseyin Enîsî

Mir'âtü'l-vefâ li-Vücûhi's-safâ'nın müellifi Hüseyin Enîsî, Akşemseddin (ö. 863/1459) ve yakınlarına dair en güvenilir kaynak olan *Menâkıb-ı Akşemseddin*'in (Açıkgöz 2023) de yazarıdır. *Menâkıb-ı Akşemseddin*'i ilk olarak ilim dünyasına tanıtan İsmail Erünsal, Hüseyin Enîsî hakkında “Eserin yazarı Emîr Hüseyin Enîsî hakkındaki bilgilerimiz yok denecek kadar azdır (1972: 172).” demektedir. Gerçekten de Hüseyin Enîsî hakkında bilgiler bulunabilecek biyografik kaynaklarımıza bakıldığında onunla ilgili bir kayda rastlanmamaktadır (Taşköprülüzâde Ahmed Efendi 2019: 879, 881; Mecdî Mehmed Efendi 2022: II/1470-1472; Nev'îzâde Atâyî 2017: II/2012, 2034; Sehî Bey 1998: 283, 286; Latîfî 2000: 892, 894; Âşık Çelebi 2010: 1712, 1716; Kınalızâde Hasan Çelebi 1989: 577-578; Esrar Dede 2000: 10-45; Tuman 2001: I/76-78; Mehmed Süreyya 1996: II/482, III/690-729; Bursalı Mehmed Tahir Bey 1972: II/VIII).

Sadece Gelibolulu Mustafa Âlî Efendi (ö. 1008/1600) *Künhü'l-ahbâr*'da Akşemseddin Hazretleri'nin hâl tercümesini verirken “Mevlânâ Emîr Hüseyin Enîsî, menâkıbında mehâsin-i hamîdelerinde yazduğu risâlede ... diyü yazmışdır (2024: IV/882).” ifadesiyle onun Akşemseddin'nin menkabelerini ihtiva eden eserin müellifi olduğunu bildirmiştir.

Seyyid Hüseyin Enîsî *Mir'âtü'l-vefâ li-Vücûhi's-safâ*'nın mukaddimesinde sebeb-i telif bölümünün başında kendisi ve ailesi hakkında önemli bilgiler vermiştir. Muhtemelen bu bilgiler eserin mevcut iki nüshasından birinde istinsah esnasında metin dışı kaldığı için Emîr Hüseyin Enîsî ile ilgili yayın yapan araştırmacılar tarafından şimdiye kadar değerlendirmeye dâhil edilmemiştir.

Göynüklü Hüseyin Enîsi'nin kendisi ve nesebi hakkında verdiği söz konusu bilgiler şu şekildedir: “Ben hakir Seyyid Hüseyin'in büyük atası, seyyidlerin efendisi, Hz. Peygamber'in ailesinin torunu Seyyid Muhammed Halebî'nin içinde göç etme niyeti belirince Halep seyyidlerinin büyüğü iken Allah'ın emri ve hükümdarın fermanı erişince Rûm diyarındaki dervişleri ilâhî aşk yoluna sevk etmek için yola koyulup uzun mesafeler katetti. Sonunda [geldiği] Rûm diyarındaki insanların kulaklarına yüz binlerce [tasavvufî] zarif anlamlar ulaştırdı. Âhir zamandaki beylerin değersiz dünyevi cazibesine kapılmadı. Fakir dervişlerle bir araya gelip zamanını onlarla geçirdi. Allah'ın emriyle insanları irşat etmek için uzun bir süre o bölgenin şehir ve kasabalarında dolaşıp durdu. Nihayetinde yaşlanıp güçten düşünce bir köşeye çekilip yerleşmek isteği duydu. İstihareden sonra Göynük diyarının havası ve suyunun elverişli, nimetlerinin bol oluşunu görüp Falanos nahiyesini mesken edindi. Orada güzel bir tekke inşa edip evkafını tesis etti. Allah ona seyyidlik alametli üç oğul nasip etti. Nihayetinde Allah'tan ayrı oluşa dayanamayıp vefat etti. Mezarı adı geçen Falanos nahiyesinde Şeyh Şîrîn (?) mezarının kible tarafındadır. Hicrî 915 (1509-10) senesinde vefat etmiştir.

Kendisinden sonra büyük oğlu Seyyid Hasan, Bolu'ya göçüp orada evlendi. Hâlen Bolu'da çocukları vardır. Küçük oğlu Seyyid Câfer Efendi Mudurnu'ya göç edip orada evlendi. Hâlen Mudurnu'da çocukları vardır.

Ortanca oğlu Seyyid Hüseyin, babasının yerinde tekkede kaldı. Göynük'ten de ev aldı. Bazen şehirde bazen de köyde ikamet etti. Üç oğlu ve üç kızı oldu. Büyük oğlu Seyyid Mehmed [medresede] okumak istedi. [Eğitim için gittiği] İstanbul'da yirmi yıl kaldı. Yirmi yıldan sonra Göynük'e dönüp babası Seyyid Hüseyin'i hayatta buldu. Baba-oğul Allah'a şükretti. Üç dört yıl birlikte zaman geçirdikten sonra baba Seyyid Hüseyin 951 (1544-45) senesinde vefat etti. Aynı sene Seyyid Mehmed evlendi. 952 Cemâziyelâhire'sinin cumartesiye denk gelen 17. günü (26 Ağustos 1545) kuşluk vaktinde *Mir'âtü'l-vefâ li-Vücûhi's-safâ*'nın müellifi Hüseyin Enîsi dünyaya geldi. Âriflerin kutbu Akşemseddin Hazretleri'nin mezarı civarında büyüdü. Akşemseddin'in evladından ve büyük halifelerinden pîrlere yetişti. Bu pîrlerin himmetlerine mazhar olup onlardan çeşitli zahîrî ve bâtınî ilimler öğrendi. Evliyaların ayağına ben olmayı, onların eşiklerine yüz sürmeyi en büyük mutluluk bildi. Akşemseddin Hazretleri'nin nesebini ve diğer hâl, davranış, menkabe ve kerametlerini çeşitli kitaplardan ve bazı güvenilir kişilerin aktarmasından elde ederek bir araya getirdi. Bu şekilde yazdığı kitap her yerde meşhur olup halk içinde itibar buldu (Hüseyin Enîsi, yz. vr. 1b-6a).”

Bazı araştırmacılar *Menâkıb-ı Akşemseddin*'deki bazı anlatımlardan hareketle Enîsi'nin Akşemseddin'in komşusu olan Göynüklü bir tâcirin soyundan geldiğini, dedesinin adının Pîr Ahmed Çelebi olduğunu bildirmektedir (Erünsal 1972: 172; Çelik 2012: 19). Ancak menâkıbnâmede Akşemseddin'in duasına mazhar olan tüccarın çocukları hakkında bilgi verilirken “Ve dahî zikr olunan tâcir, Akşemseddin'e üç oğlın ve bir kızın du'a ve himmet istemeğe iletmışdi ki üç oğlunun ahvâli zikr olındı. Öyle olsa hazret-i şeyh ol kıza evlâd ile himmet eyledi. Âkıbet Allâhu Teâlâ ana evlâd virdi. Bazı toksan ve bazı yüz yaşın[d]a vefat eyledi. Ortanca oğlı ki Pîr Ahmed Çelebi'dür, bu menâkıbı

cem' iden Emîr Hüseyin Enîsi'nün vâlidésinün babasıdır (Hüseyin Enîsi 1302: 43).” denilmektedir. Dolayısıyla önceki araştırmalarda Seyyid Hüseyin Enîsi'nin dedesi olarak bildirilen Pîr Ahmed Çelebi, annesinin babası olup baba tarafından dedesidir ve nesebi hakkında bilgiler yukarıda bildirildiği gibidir.

Seyyid Hüseyin Enîsi'nin Akşemseddin'in hayatı hakkında en geniş ve doğru bilgilerin yer aldığı kaynak olan *Menâkıb-ı Akşemseddin*'i (Köprülü & Uzun, 1989, s. II/300), bu makaleyle ayrıntılı bir şekilde tanıtılacak olan *Mir'âtü'l-vefâ li-Vücûhi's-safâ*'sı ve Feridüddin Attar'ın *Tezkiretü'l-evliyâ*'sının Türkçe çevirisine dayanan *Tercüme-i Tezkiretü'l-evliyâ*'sı¹ olmak üzere üç eseri vardır. Her üç eser de menâkıbnâme türünde olup mensur tarzdadır.

2. *Mir'âtü'l-vefâ li-Vücûhi's-safâ*

2.1. Adı

Makale konusu eserin iki yazma nüshasından biri olan Sadberk Hanım nüshasında ser-levhada yazılı olan adı *Menâkıb-ı Karaca Ahmed Sultan*'dır (vr. 1b). Süleymaniye nüshasının ilk sayfasının yarısı kopuktur. Ancak eldeki yarım sayfadan bu nüshada ser-levhaya *Menâkıb-ı Şeyh Karaca Ahmed Sultan* isminin yazıldığı anlaşılmaktadır (vr. 1b). *Menâkıb-ı Karaca Ahmed Sultan*, muhtevayı ifade eden takdim ibaresi olup eserin asıl adı değildir. Mukaddimedede yer alan “Ve bu risâleye *Mir'âtü'l-vefâ li-Vücûhi's-safâ* diyü ad virildi (vr. 7b).” cümlesine göre eserin esas adı *Mir'âtü'l-vefâ li-Vücûhi's-safâ*'dır. Hemen akabinde gelen “Zîrâ ‘Hikâyât-ı evliyâ merâyâ-yı evliyâdur.’ diyü buyurulmuşdur (vr. 7b).” cümlesiyle bu adın tercih nedeni de izah edilmiştir. Buna göre “Evliyânın (velîlerin) hikâyeleri evliyâyı gösteren birer aynadır.” sözü nedeniyle esere “[Velîlerin] temiz yüzlerini [gösteren] vefa aynası” anlamına gelen bu isim konulmuştur.

Bazı araştırmacılar eserin adının *Mir'âtü'l-vucuhu's-safâ* olduğunu, bunun yanı sıra *Hikayat-ı Evliya Min A'yayi Evliya* diye de isimlendirildiğini ifade etmektedir (Taşkın 2010: 65). Ancak söz konusu isimlendirme *Mir'âtü'l-vefâ li-Vücûhi's-safâ*'nın çok sayıda imla hatası barındıran Sadberk Hanım nüshasına dayanılarak yapılmıştır (bk. vr. 3b). Ayrıca ikinci isim olduğu belirtilen *Evliya Min A'yayi Evliya* ise bir önceki paragrafta değinilen “Hikâyât-ı evliyâ merâyâ-yı evliyâdur” vecizesinin bağlamından koparılmış şeklidir.

2.2. Yazarı

Yazar, *Mir'âtü'l-vefâ li-Vücûhi's-safâ*'nın mukaddimesinde iki defa kendisinden söz etmektedir. Sebeb-i telifin başındaki “Ammâ ba'dü, bu ‘abd-i fakîr ü hakîr-i kesîrî’-t-taksîr Seyyid Hüseyin ... şöyle temhîd-i kelâm-ı mâ-lâ-kelâm ve tebyîn-i me'mûl ü merâm eyledi ki ... (vr. 1b)” cümlesinde kendisi için “Seyyid Hüseyin” demektedir. Ailesi hakkında bilgi verdiği kısımda geçen “... tokuz yüz elli iki Cemâziye'l-âhire'sinün on yedinci gün yevmü's-sebtde kuşluk zamânında bu fak[î]r-i hakîr-i

¹ Edebiyat tarihi kaynaklarımızda hakkında bilgi bulunmayan bu eseri tanıtan bir makale tarafımızca yayına hazırlanmaktadır.

câmi'-i hâzihi'r-risâle Seyyid Hüseyin Enîsi dünyâya gelüp ... (vr. 5a)" ibaresinde ise "Seyyid Hüseyin Enîsi" tam adını kullanmaktadır. Bu iki ibare ile mukaddimedeki biyografi içerikli diğer anlatımlara göre *Mir'âtü'l-vefâ li-Vücûhi's-safâ*'nın yazarı edebiyatımızın en önemli menâkıbnâme örneklerinden *Menâkıb-ı Akşemseddin*'in de müellifi olan Seyyid Hüseyin Enîsi'dir.

2.3. Yazılış Tarihi

Mir'âtü'l-vefâ li-Vücûhi's-safâ'nın yazım tarihi hakkında mukaddimede ve metnin geriye kalan kısmında herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Bilindiği üzere yazma nüshalarda metin bitimindeki kayıtlarda telif veya istinsah tarihleri bulunabilmektedir. Bununla birlikte Süleymaniye yazması herhangi bir telif veya istinsah kaydı olmaksızın bitmektedir. Sadberk Hanım nüshasında ise sadece istinsah kaydı vardır. Buna göre bu nüsha 1299 (1881-82) senesinde istinsah edilmiştir (vr. 61b). Dolayısıyla *Mir'âtü'l-vefâ li-Vücûhi's-safâ*'nın yazılış tarihi belli değildir. Mukaddimede bildirildiğine göre Emîr Hüseyin Enîsi *Menâkıb-ı Akşemseddin*'in şöhret bulması üzerine *Mir'âtü'l-vefâ*'yı yazmaya karar vermiştir. Dolayısıyla *Mir'âtü'l-vefâ*, *Menâkıb-ı Akşemseddin*'in telifinden sonra kaleme alınmıştır. *Menâkıb-ı Akşemseddin* 977 (1569-70) yılında veya sonrasında yazıldığına göre (Açıkgöz 2023) *Mir'âtü'l-vefâ li-Vücûhi's-safâ*'nın yazım tarihi için genel bir tabirle 1570'ten sonrası, daha açık bir ifadeyle 16. yüzyıl denebilir.

2.4. Yazma Nüshaları

Mir'âtü'l-vefâ li-Vücûhi's-safâ'nın kayıtlara geçen iki yazma nüshası mevcuttur. Söz konusu nüshaların tavsifleri şu şekildedir:

1- Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, mikrofilm 02605-001: Kütüphanede eserin sadece mikrofilmi bulunup yazmanın nerede olduğu belli değildir. Nüsha ciltsizdir. 165x110 mm. dış, 110x65 mm. iç ölçülerindedir. *Mir'âtü'l-vefâ li-Vücûhi's-safâ* ile Seyyid Hüseyin Enîsi'nin diğer bir eseri olan *Menâkıb-ı Akşemseddin*'ini ihtiva etmektedir. *Mir'âtü'l-vefâ li-Vücûhi's-safâ* 1b-57a, *Menâkıb-ı Akşemseddin* 58b-117b varakları arasındadır. *Menâkıb-ı Akşemseddin*'in sonunda yer alan kayda göre 1259 (1843-44) senesinde istinsah edilmiştir. 1b varağı dikine yırtılıp ikiye ayrılmış, bir yarısı kaybolmuştur. İsimlikteki eser adı iri harflerle, koyu şekilde yazılmış, mürekkep karşı tarafa bulaşmıştır. Rutûbet nedeniyle ilk dört varağın bütününde, geriye kalan sayfalarda ilk iki satırda mürekkep dağılmış, metnin okunması güçleşmiştir. 11 satırlıdır. İlk varağı çift, diğer sayfalar tek çizgi cetvellidir. Takibe kaydı vardır. Okunaklı, özenli bir harekeli nesih hatla yazılmıştır. 57b-58a varaklarında üst tarafta "el-Hâc Şükrî 1258" yazılı mühür vardır. Müstensih kaynaklı kelime atlamaları ve hatalı yazımlar nadirdir. Mikrofilm görüntüsü olduğu için kağıt ve filigran türü, mürekkep rengi ve fiziksel kondisyon tespit edilememiştir.

Baş: Hamd ü sipâs ol ... avâlim-i külliyyeyi zeyn eyledi

Son: Yayaşlızâde gafera'llâhu zünûbehümâ sene 1259

2- Sadberk Hanım Müzesi Kitaplığı, no. 169: Sırtı siyah meşin kaplı, ebru motifli mukavva ciltlidir. 220x140 mm. dış, 170x115 mm. iç ebatındadır. 11 satırlı, 21 varaktır. Kağıdı su yolu filigranlı, krem rengi ve aharlıdır. Zahriyesi boştur. Ser-levhasız, cetvelsizdir. Özenli, okunaklı, hareketli bir nesih hatla yazılmıştır. Madde başları kırmızı diğer yerler siyah mürekkeplidir. Takibe kaydı vardır. Metnin sonundaki kayda göre 1299 (1881-82) senesinde istinsah edilmiştir. Hüseyin Enîsi ve soyu hakkında mukaddimede yer alan biyografik anlatımlar ile eserin ortalarından itibaren başlayan Şeyh Mûsâ-yı Zûlî, Şeyh Dâvûd, Şeyh Kâsım Paşa menkabeleri metin dışı bırakılmıştır. Bu yönüyle eksik bir nüshadır. Kelime atlamaları ve imla hatalarının çokluğu nedeniyle kültür seviyesi düşük bir müstensih tarafından çoğaltıldığı izlenimi uyandırmaktadır. Nüsha fiziksel kondisyon bakımından iyi durumdadır.

Baş: Hamd ü sipâs ol Allâhu Rabbi'l-âlemin ki 'avâlim-i külliyyeyi...

Son: ve sellem hazretlerinün şefâ'atine nâil-i merâm eyleye, âmîn yâ Mu'în.

2.5. Türü

Bilindiği üzere bir kimsenin övgüye değer yanlarını, üstünlüklerini dile getiren fıkra, makale ve kitap türünden anlatılara menkabe; menkabenin çoğuluna menâkıb; din büyüklerinin veya tarihe mâl olmuş ünlü şahsiyetlerin menâkıbını, yani olağanüstü davranışları etrafında şekillenen yaşam öykülerini ihtiva eden eserlere menâkıbnâme adı verilir (Güneş, 2011, s. 165). *Mir'âtü'l-vefâ li-Vücûhi's-safâ* adlı eser Karaca Ahmed Sultan ve onunla aynı tarikat silsilesine mensup Mûsâ ez-Zûlî, Şeyh Dâvûd ve Şeyh Kâsım'ın yaşam bilgileri ile keramet olarak değerlendirilen olağanüstü hâl ve davranışlarını konu edindiği için menâkıbnâme türüne girmektedir.

2.6. Yazılış Nedeni

Mir'âtü'l-vefâ li-Vücûhi's-safâ'nın sebep-i telif bölümünde şunlar yazılıdır:

"Birgün gûşe-i humûlde gözüm temkîn, gönül gamgîn, yüz evgâr, ciger büryân-ı nâr-ı şevk-ı dildâr olup otururken hâtif-i gaybden bir nidâ geldi ki 'Bahr-ı ensâb-ı nebîre-i Şiddîk-ı Ekber içinde dürr-i semîn efdalü'l-muhakkikîn Akşemse'ddîn ... Hazretlerinün ve ebnâ-yı kirâmının menâkıb-ı şerîflerin ke'l-katre mine'l-bahri'z-zehhâr ve'z-zerre min zerrâti's-şemsi'd-devvâr yazup himmet-i Hüma-hemtâ ve nazar-ı kîmyâ-âsâlarına mazhar olduğun defe'ât ile müşâhede eylemişüzdür. Eyle olsa kutb-ı dâ'ire-i 'irfân Karaca Ahmed Sultân ... Hazretlerinün ve evlâd-ı kirâmının menâkıb-ı şerîflerin cem' u ketb ve nakd u sebt eyleyüp ... ahbâb-ı evliyâ'u'llâhdan olduğuna şahidlerin iki olup nisâba irişe. Ve recâ-yı vâsık oldur ki Karaca Ahmed Sultân Hazretlerinün himmet-i âliyeleriyle maksûdun hâsıl ve matlûbuna vâsıl olasun.' Pes bu nidâ gûş-ı hûşdan sem'-i câna tokınup dil [ü] cân cûş u hurûşa gelüp mürşidü's-sâlikîn Karaca Ahmed Sultân Hazretlerinün ahvâl-i şerîfe ve menâkıb-ı latîfelerinden denizden katre ve güneşden zerre beyân kılındı. Tâ ki nâzrîn-i râğibîn ve sâmi'in-i vâ'ibîn ve tâlîn-i mu'tekidîn ve sâlikîn-i nâsikîn ve muhibbîn-i muhlisîn câmi'ü'l-menâkıb sâlibü'l-mesâlib bende-i kemter ve efkâr rûhına du'â-

yı hayr eyleyeler. Ve Karaca Ahmed Sultân Hazretlerinin ve ebnâsının ve evlâdının fezâ'ilin işidüp bilüp 'izzet ü ikrâm ve iclâl ü ihtirâm ideler. Ve ecr-i celîl ve sevâb-ı cemîl bulalar (vr. 6b-7b)."

Bu anlatımlara göre Göynüklü Emîr Hüseyin Enîsî birgün bir köşede otururken gaipten "Senin Hz. Ebûbekir'in torunu Akşemseddin Hazretlerinin ve oğullarının menkabelerini yazıp defalarca himmetlerine mazhar olduğuna şahit olduk. O yüzden Karaca Ahmed Sultan ve evladının menkabelerini de toplayıp yaz. Böylece senin evliyaullahın dostu olduğuna şahitlerinin sayısı bir iken iki olsun. Dileğimiz Karaca Ahmed Sultan'ın himmetleriyle maksadına ulaşmandır." nidasını duyar. Bu nida Seyyid Hüseyin Enîsî'nin gönlüne dokunur. Karaca Ahmed'in yaşam bilgilerini ve menkabelerini toplayıp bir esere dönüştürür. Bu sayede okuyucular yazarın ruhuna hayır dualar edecektir. Karaca Ahmed'in faziletlerini öğrenip ona saygı duyacaktır. Kendileri de sevap kazanacaktır.

2.7. Muhtevası

Göynüklü Hüseyin Enîsî *Mir'âtü'l-vefâ li-Vücûhi's-safâ*'ya kısa birer hamdele ve salvele ile başlamıştır. Akabinde gelen sebep-i telif bölümünün giriş kısmında büyük dedesi Seyyid Muhammed-i Halebî'den başlayarak ailesi hakkında bilgi vermiştir. Bu kısım, hayatı hakkında kısıtlı bilgi sahibi olduğumuz Emîr Hüseyin Enîsî'ye dair yeni bilgiler sunması nedeniyle değerlidir. Sebeb-i telif bölümü eserin yazılış nedeninin izah edilmesi, ona verilen ad ve bu adın seçilme sebebi ile sona ermektedir (vr. 1b-7b).

Mir'âtü'l-vefâ'nın asıl bölümü Karaca Ahmed Sultan'ın nesebi ile başlamıştır (vr. 7b). Burada Karaca Ahmed'in soyunun Enes b. Mâlik'e eriştiği bildirilip Amr b. Kilâb'a kadar olan ecdâdının isimleri silsile hâlinde sıralanmıştır. Nesep bilgisinden sonra onun doğum tarihi, yeri, tasavvufa yönelmesi hakkındaki rivayetlere geçilmiştir (vr. 9a). Biyografik özellikler sergileyen bu bölümden sonra Karaca Ahmed Sultan'ın menkabelerine geçilmiştir (vr. 12a). Menkabelerin neredeyse tümü "Rivâyet olunur ki" alt başlığıyla başlamıştır. İlk kısımda Karaca Ahmed'e ait on rivayet bildirilmiştir (vr. 12a-22b). Bunların sekizi menkabe nitelikli olup öyküleyici anlatıma (vr. 13a, 14a, 17a, 18a, 19a, 19b, 21a, 22a) sahipken ikisi bilgilendirici (vr. 17b, 22b) özellikler sergilemektedir.

Karaca Ahmed Sultan'ın doğumu ve ecdâdının anlatıldığı kısımda;

"Kutbu'l-âfâk Şeyh Mûsâ-yı Zülî, Karaca Ahmed Sultan'ın dedesi Kara Arslan'a himmet ve avn u nusret idüp Kara Arslan, şeyhün himmetiyle bi-emrillâh Mardin'e padişah oldu. Oğlı Şihâb babasının padişahlığına heves eyle[me]yüp saltanatı ihtiyârıyla akrabasından Hamza-i Asgar-ı Mardîni'ye virmiş idi. Melik Şihâb'un meyli takvâya olup Hak Teâlâ ana Karaca Ahmed Sultan'ı oğul nasîb eyledi (vr. 9a-9b)."

cümleleriyle Mûsâ-yı Zülî adlı bir şeyhten söz edilmektedir. Başka bir yerde de "Karaca Ahmed Hazretleri tâc u hırka[yı] Şeyh Mûsâ-yı Zülî elinden giydi. Ve mertebe-i tekmîli Mûsâ-yı Zülî

Hazretleri hizmetinde buldı (vr. 11a).” demek suretiyle Karaca Ahmed’in müşşidinin Mûsâ ez-Zûlî olduğu belirtilmiştir.

Mir'âtü'l-vefâ li-Vücûhi's-safâ'nın ortalarından itibaren Mûsâ ez-Zûlî'nin menâkıbına geçilmiştir (vr. 24a). Yine konu geçişlerinde “Rivâyet olunur ki” ibaresinin kullanıldığı bu kısımda Mûsâ-yı Zûlî'nin yaşamından on bir menkabeye yer verilmiştir (vr. 25a, 25b, 26a [2 menâkıb], 26b [2 menâkıb], 27a [2 menâkıb], 27b, 28a, 30b). Mûsâ-yı Zûlî'nin bir menkabesinde ona sorulan bir sorunun cevabı olarak tasavvufi terim, kavram, mertebe ve makamlar izah edilmiştir (vr. 30b).

Mûsâ-yı Zûlî'den sonra eserde şeyh Dâvûd isimli bir zâtın menkabelerine yer verilmiştir. Bu zat hakkında Hüseyin Enîsi “şeyh Mûsâ'dan sonra evlâdından şeyh Dâvûd zâhir oldu. Melik Mansûr padişah iken seccâde-i irşâdda şeyh Dâvûd otururdu (vr. 54b).” demektedir. Dolayısıyla söz konusu şeyh Dâvûd, Mûsâ ez-Zûlî'nin soyundan gelmiş ve onun dervişlik postunda oturmuş bir zâttır. Bu kısımda şeyh Dâvûd'un dört menkabesi kaydedilmiştir. (vr. 33a, 34a, 35b, 36a).

Karaca Ahmed Sultan, Mûsâ ez-Zûlî ve şeyh Dâvûd menkabelerinin bitiminde;

“Karaca ahmed Hazret[ler]inün ve Mûsâ-yı Zûlî Hazretlerinün ve şeyh Dâvûd Hazretlerinün menâkıb-ı şeriflerinden güneşden zerre ve denizden katre beyân olup [tahrir] kılındukdan sonra Karaca Ahmed Hazretlerinün zikr olınan Mudurnı kasabasında vâki olan evlâd-ı kirâminun neseb-i şerifleri ve silsile-i tarikatları ve menâkıb-ı şerifleri ihtisâr üzere beyan olundu (vr. 36a-36b).”

denilmek sûretiyle Karaca Ahmed'in çocukları hakkında bilgilere geçileceği söylenmiştir. Burada Karaca Ahmed soyundan gelen zevatın neseb silsilesi;

“Karaca Ahmed Sultan evlâd-ı izâmından zamanımız vücûd-ı şerifleriyle müşerref olan şeyh Rahmetullâh Paşa ve biraderleri şeyh Mehemed Paşa ki bunlar şeyh Hacı İhsan Paşa oğullarıdır, bunlar fahrü'ş-şüyûh Ma'rûf Paşa oğullarıdır, bunlar ... (vr. 36b)”

sözleriyle verilmiştir. Akabinde ise Karaca Ahmed'in torunlarından Hacı İhsan Paşa'nın müşşidi şeyh Kâsım Paşa'nın (vr. 37a) dört menkabesi anlatılmıştır (vr. 37b, 38b, 39b [2 menkabe]).

Emîr Hüseyin Enîsi her ne kadar menkabeleri “Karaca Ahmed Sultan, Mûsâ ez-Zûlî, şeyh Dâvûd ve Karaca Ahmed soyundan gelenler” sırasıyla kompoze edeceğini belirtse de bunu tam olarak uygulayamamıştır. Nitekim bu sıralamanın akabinde tekrar Mûsâ-yı Zûlî menâkıbına dönmüştür (vr. 40a). şeyh Mûsâ'nın kerametlerini anlattığı bu ikinci kısımda on dört rivayete yer vermiştir (vr. 40a, 42b, 43b, 44a, 45b, 46a, 47a, 49b [2 menkabe], 50a, 50b, 53a, 54a [2 menkabe]). Mûsâ ez-Zûlî'den sonra şeyh Dâvûd'un iki menkabesini daha yazmıştır. *Mir'âtü'l-vefâ li-Vücûhi's-safâ*'nın sonunda Karaca Ahmed Sultan ile ilgili anlatımlara dönmüştür. Karaca Ahmed'in iki menkabesini anlatarak (vr. 55a, 55b) eserini nihayete erdirmiştir.

Mir'âtü'l-vefâ li-Vücûhi's-safâ'daki menkabeler sayıldığında Karaca Ahmed Sultan'ın 12, Mûsâ ez-Zûlî'nin 25, şeyh Dâvûd'un 6, şeyh Kâsım Paşa'nın 4 rivayetine yer verildiği görölmektedir. Eserin

asıl konusu Karaca Ahmed Sultan olduğu için onun hakkındaki anlatımlar daha hacimlidir. Bununla birlikte Şeyh Mûsâ ez-Zûlî'ye dair menkabelerin sayısının fazlalığı *Mir'âtü'l-vefâ li-Vücûhi's-safâ*'yı Karaca Ahmed'in olduğu kadar Şeyh Mûsâ'nın biyografisi için de önemli kılmaktadır. Benzer bir surette bu eser Şeyh Dâvûd ve Şeyh Kâsım Paşa hâl tercümeleri bağlamında da önemlidir

2.8. Dil ve Üslûbu

Mir'âtü'l-vefâ li-Vücûhi's-safâ mensur bir eserdir. Yazar Emîr Hüseyin Enîsî, klasik Türk edebiyatı mensur eserlerinin çoğunda olduğu gibi mukaddimede ağır ve süslü bir dil ve üslup tercih etmiştir. Dili ağır kılan unsurlardan biri Arapça ve Farsça kelime ve terkiplerin (söz öbekleri) fazlalığıdır.

“Pes ol pîr-i siyâdet-şân ve mîr-i sa'âdet-nişân mahmiyye-i Haleb sâdâtının mîri, vâhidün ke'l-elf olanların biri iken fermân-ı ilâhî ve emr-i şâhenşâhî irişüp diyâr-ı Rûm'da olan tâlibân-ı teşne-dilânı reyyân ve sâlikân-ı ciger-sûzânı hazret-i 'aşka îsâl ü îkân için kat'-ı mesâyir ü merâhil ve seyr-i merâtib ü menâzil kılup dem-be-dem (vr. 3b)”

...

“kibrîti-i ahmer ve 'atebe-i 'aliyyelerine yüz sürmegi sa'âdet-i ekber, şeyh-i müşârûn ileyh Akşemse'd-dîn Hazretlerinin neseb-i şerîf ve haseb-i latîflerin ve sâ'ir ahvâl ü etvâr u menâkib ve ba'zı kerâmetlerin ba'zı kitâblardan ve ba'zı mu'temedün 'aleyh kimesneler naklinden ahz idüp cem' u tahrîr ve ketb ü tastîr eyleyüp (vr. 5b-6a)”

örneklerinde görüleceği üzere mukaddimenin dil varlığı ağırlıklı olarak Arapça ve Farsça kelimelerden meydana gelmiştir. Terkipler Arapça ve Farsça gramer kurallarına göre oluşturulmuştur. Söz konusu terkiplerden bazıları ise oldukça uzundur. “cedd-i a'lâ-yı mekrûmet-âdât-ı mefharu's-sâdât u menba'u's-sa'âdât”, “sımâh-ı pür-semâ'-ı ashâb-ı hubb u velâ”, “abd-i fakîr ü hakîr-i kesîrû't-taksîr” ve “hâl-i akdâm-ı ahbâb-ı evliyâ'u'llâh” örneklerinde görüleceği üzere beşli, altılı, yedili hatta sekizli terkiplere rastlanmaktadır.

Dili ağırlaştıran bir husus da âyet-i kerîmeler, hadîs-i şerîfler, Arapça ve Farsça kelâm-ı kibârlar, kalıp dua cümleleri ve dekoratif manzumelerin varlığıdır. “Âhiz-i zimâm-ı ²(مَا مِنْ دَابَّةٍ إِلَّا هُوَ أَخَذَ بِنَاصِيَتِهَا)”

birûnında matâyâ-yı seferi süvâr eyleyüp ... (vr. 2a)” ibaresinde âyet-i kerîme; “Nev'-i beşeri tahsîs eyledi, ³(إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ آدَمَ عَلَى صَوْرَتِهِ)” tekrîmine kerâmâtıyla (vr. 2a).” cümlesinde hadîs-i şerîf; “Seyyid Hüseyin *sânehu'llâhu 'ani'l-gayn ve's-şeyn*⁴ şöyle temhîd-i kelâm-ı mâ-lâ-kelâm ve tebyîn-i me'mûl ü merâm eyledi ki ... (vr. 1b)” ifadesinde kalıp dua cümlesi; “âhirü'l-emr;

گر شناسند و اگر نی سوی توست
دوستی دیگران بر بوی توست⁵

میل خلق هر دو عالم تا ابد
چون به جز تو دوست نتوان داشتن

² *Kur'ân-ı Kerîm*, Hud Sûresi, 11/56, “Yeryüzünde bulunan hiçbir canlı yoktur ki, Allah, onun perçeminden tutmuş olmasın.”

³ Hadîs-i Şerîf, “Allah, Âdem'i kendi suretinde yarattı.” (Buhârî, İstizan, 1; Müslim, Bir, 115)

⁴ “Allah onu kusur ve ayıptan korusun.”

⁵ “Her iki âlemin halkının meyli, bilseler de bilmeseler de sonsuza dek sanadır. Mademki senden başka dost edinmek mümkün değildir, başkalarına duyulan dostluk da ancak senin kokundur (senin hatrındandır).”

diyüp ... (vr. 4a)” pasajında dekoratif manzume kullanılmıştır.

Yazar metni edebî açıdan süslemek adına bazı tasarruflarda bulunmuştur. Bunlardan biri seci sanatına başvurusudur. Metnin müzikalitesini yükseltme gayesiyle kullanılan bu edebî sanat özellikle mukaddimedede belirgindir. “Şöyle temhîd-i *kelâm*-ı mâ-lâ-*kelâm* ve tebyîn-i me'mûl ü *merâm* eyledi (vr. 1b)”, “Haleb sâdâtının *mîri*, vâhidün ke'l-elf olanların *biri* iken fermân-ı *ilâhî* ve emr-i *şâhenşâhî* irişüp (vr. 2a)” “*letâ'if*-i ma'ânî-i *cezile* ve *tarâ'if*-i hakâ'ik-ı *cemile* ilkâ idüp (vr. 3a)” şeklindeki örneklere mukaddime boyunca rastlanmaktadır. Hatta;

“İstihâre-i *hakkâniyye* ve istihâre-i *sübhâniyye*den sonra Göynük diyârının âb u hevâsın kemâl-i *i tidâlde* ve na'im ü ni'metin ser-hadd-i *kemâlde* görüp Falanos nâhiyesin mekân ü *me'vâ* ve müstakarr ü *melcâ* idinüp hânkâh-ı *lat[î]f* ve tekyegâh-ı *şerîf binâ vü tekmi*l ve evkâf u müştemilât *ihyâ vü tahsîl* idüp Hazret-i Bâriyyü'l-*berâyâ* Vâhibü'l-*atâyâ* ana üç nefer ebnâ-yı siyâdet-nisâb nasîb ü *'atâ* kılup (vr. 3b-4a)”

örneğinde görüleceği üzere bütün parçalarında secinin kurgulandığı cümleler vardır.

Göynüklü Emîr Hüseyin Enîsî, eserin asıl bölümünde biyografik bilgiler verirken veya şeyhlerin keramet içerikli anekdotlarını aktarırken ise tercihini sade ve süssüz bir dil ve üsluptan yana kullanmıştır. Söz konusu kısımlarda cümleler kısa tutulmuş, Türkçe kelimelere ağırlık verilmiş, terkipler daha çok Türkçe kurallara göre oluşturulmuştur. Arapça ve Farsça iktibaslara ender başvurulmuş, seci ve diğer edebî sanatlara az müracaat edilmiştir. Hüseyin Enîsî'nin bu tasarrufta bulunmasının nedeni eserini şeyhlerin yaşam bilgilerini ve kerametlerini hedef okuyucu kitlesi olarak gördüğü müritlere ulaştırmak gayesiyle yazmasıdır. Nitekim dervişler, umumiyetle medrese eğitimi almamış kişiler oldukları için ağır ve tımtırlı bir dille yazılmış bir eserden istifade etmeleri güç olacaktır.

Mir'âtü'l-vefâ li-Vücûhi's-safâ'da menkabeler kısmında geçen sade anlatım örneklerinden bazıları şu şekildedir:

“Rivâyet olunur ki toğduğı hinde Zûlî'nün üzerine ba'zı zamânda ba'zı kimesneler gelürlerdi. Şeyh eyidürdi: 'Fûlân gün fûlân sâ'atde sana bir kimse gele. Na'tı ve sıfatı şöyle ola.' dirdi. Buyurduğı gibi olurdu. Ve ba'zı zamânda 'Fûlân sâ'atde sana şu sıfatda kimse gele. Andan hazer eyle, şeytândur.' dirdi. Buyurduğı gibi olurdu (vr. 25a-25b).”

“Rivâyet olunur ki Karaca Ahmed Sultan Hazretleri Hak Te'âlâ'ya münâcât eyledi ki 'Yâ Rab, benüm evlâdum, ensâbum rûz-ı kıyâmete dek artmak üzerine olsun. Ve beni isteyen, evlâdumdan bulsun. Ve Rûm vilâyetinde benüm evlâdımın hânkâhları ve tekyeleri açılun. Bin bir yirde çerâğı yansun. Benüm sofram kıyâmete dek yinsün.' didi. Hak sübhânehu ve te'âlâ anun dilegin kabûl eyledi. Bu zikr olınan kerâmeti ana müyesser eyledi (vr. 22a).”

“Rivâyet olunur ki Şeyh Mûsâ Hazretleri tâze yigit iken mücâhid idi. Halvet ve uzlet severdi. Halk[a] karışmazdı. Eşğâl-i dünyâdan bir şey'e şugl eylemezdi. İbâdete şugl eylerdi. Birgün babası eyitdi: 'Oğul, hiçbir şugl üzere olmazsun. Bana mu'âvenet

eylemezsin.' dedi. Mûsâ eyitdi: 'Kankı şuğl buyurursunuz, tutarın. Size mu'âvenet iderin.' dedi. Babası eyitdi: 'Bu iki çuval buğdayı al, değirmene ilet, un eyle, getir.' dedi. Şeyh Mûsâ 'N'ola' dedi. Babası kalkdı, iki çuval[1] iki öküz üzerine berkitdi. Mûsâ'yla değirmene gönderdi. Şeyh, öküzleri sürüp değirmene giderdi ... (vr. 44a-44b)"

Söz konusu örneklerde görüleceği üzere asıl bölümü sade bir Türkçeyle yazılan *Mir'âtü'l-vefâ li-Vücûhi's-safâ*, Türk dilinin tarihsel gelişim sürecinde 16. yüzyıl Anadolu Türkçesini yansıtan değerli bir örnek konumundadır. Bu yüzden 16. Yüzyıl Anadolu Türkçesi üzerine odaklanacak araştırmacılar için değerli bir örnek konumundadır.

3. *Mir'âtü'l-vefâ li-Vücûhi's-safâ* Mukaddimesinin Tenkitli Metni

HÂZÂ MENÂKİB-I KÂRACA AĞMED SULTÂN⁶

Bi'smi'llâhi'r-rağmâni'r-rağîm

Ėamd ü sipâs ol Allâhu Rabbi'l-'âlemîn'[e] ki 'avâlim-i külliyyeyi zeyn eyledi, zühürî esmâ ve şifâtıyla. Ve şükür ü minnet ol Ėudâ-yı cân-[â]ferîne ki 'avâlim içinde insânı hilâfete ta'yîn eyledi, zâtına muzâhâtıyla. Ve nev'-i beşeri tağşîş eyledi, ⁷«إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ آدَمَ عَلَى صَوْرَتِهِ» tekrîmine kerâmâtıyla.

Ve şalât u selâm ol zât-ı bî-çünına mağlûb u maĖbûb⁸ eyledüğü Muğammed Resûlu'llâh üzerine olsun ki zübde kıldı enbiyâyı [2a K] içinde 'inâyâtıyla. Ve dürüd u tağhiyyât âli ve aşĖabı üzerine olsun ki anları vereş-e-i 'ulûm u ma'ârif eyledi, mağâmâtıyla.⁹

Ammâ ba'dü,¹⁰ bu 'abd-i fakîr ü Ėakîr-i keşîrü't-taĖşîr¹¹ Seyyid Ėüseyin şānehu'llāhu 'ani'l-ğayn ve's-şeyn¹² şöyle temhîd-i kelâm-ı mâ-lâ-kelâm¹³ ve tebyîn-i me'mûl ü merâm eyledi ki çün müseyyir-i¹⁴ ¹⁵﴿هُوَ الَّذِي يُسَيِّرُكُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ﴾ cedd-i a'lâ-yı mekrûmet-'âdât-ı meĖĖharu's-sâdât ve menba'u's-sa'âdât, zübde-i nebîre-i âl-i Nebî, a'nî Seyyid Muğammed-i [2a S] Ėalebî'nün derûnında 'azîmet-i intikâl ve niyyet-i irtihâl âğâz idüp ve âğiz-i zimâm-ı ¹⁶﴿مَا مِنْ دَابَّةٍ إِلَّا هُوَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا﴾ bîrûnında mağâyâ-yı seferi süvâr (?) eyleyüp pes ol pîr-i siyâdet-şân ve mîr-i sa'âdet-nişân mağmiyye-i Ėaleb sâdâtınun mîri, vâğidün ke'l-elf olanların biri iken fermân-ı ilâhî ve emr-i şāhenşāhî irişüp diyâr-ı Rûm'da olan tâlibân-ı teşne-dilânı reyyân ve sâlikân-ı ciger-süzânı Ėazret-i 'aşĖa îşâl ü îğân içün kağ'-ı

⁶ Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, mikrofilm 02605-001, vr. 1b (S); Sadberk Hanım Müzesi Kitaplığı, no. 169, vr. 1b (K). | S nüshası 1b varağının yarısı kopuktur.

⁷ Ėadîs-i Şerîf, "Allah, Âdem'i kendi suretinde yarattı." (Buhârî, İstîzan, 1; Müslim, Bir, 115)

⁸ mağlûb//mağbûb: mağbûb u mağlûb K

⁹ mağâmâtıyla: mu'âmmâtıyla K

¹⁰ Ammâ ba'dü: Rivâyet S

¹¹ fakîr//tağşîr: fa'în ü Ėakîr-i keşîrü't-ta'Ėîn K

¹² "Allah onu kusur ve ayıptan korusun."

¹³ mâ//kelâm: - K

¹⁴ müseyyir-i: - K

¹⁵ *Kur'ân-ı Kerîm*, Yunus Sûresi, 10/22, "O, sizi karada ve denizde gezdirip dolaştırandır."

¹⁶ *Kur'ân-ı Kerîm*, Ėud Sûresi, 11/56, "Yeryüzünde bulunan hiçbir canlı yoktur ki, Allah, onun perçeminden tutmuş olmasın."

mesâyir ü merâhil ve seyr-i merâtib ü menâzil kılup dem-be-dem [3a S] *hel min sâ'ilin hel min tâ'ibin hel min müstağfirin hel min fâsîkin hel min 'âşîkin*¹⁷ nidâsın güş-ı hüş-ı erbâb-ı 'aşk u şafâya ve şimâh-ı pür-semâ'-ı aşhâb-ı hubb u velâya ılgâ itdürüp 'âkıbet diyâr-ı Rûm'da olan kavâbile şad hezâr letâ'if-i ma'ânî-i cezîle ve tarâ'if-i hakâ'ik-ı cemîle ilkâ idüp ümerâ-yı âhîrû'z-zamânun cezebât-ı müzahrefe-i dünyeviyyesine kapılmayup, tehî-dest varanlara bayık kapulara yapılmayup fukarâ-yı tâlibînle mu'âşeret ü ittiḥâd ve maḥabbet-i ilâhiyye ve ma'rifet-i zâtiyye için halk [3b S] olanlarıyla müşâhabet ü irşâd idüp niçe zamân ol nevâhî vü büldânda emr-i Hâk ile devrân u cevelân idüp 'âkıbet pîr olup za'f ü zübûl ve istid'â-yı güş-e-i humûl 'arız olup istiḥâre-i hakḳâniyye ve istiḥâre-i sübhâniyyeden soñra Göynük diyârının âb u hevâsın kemâl-i i'tidâlde ve na'im ü ni'metin ser-ḥadd-i kemâlde görüp Falanos nâhiyesin mekân ü me'vâ ve müstakarr ü melcâ idinüp ḥanḳâh-ı lat[î]f ve tekyegâh-ı şerîf binâ vü tekmîl ve evkâf u müştemilât ihyâ vü [4a S] taḥşîl idüp Hâzret-i Bâriyyü'l-berâyâ Vâhibü'l-'atâyâ aña üç nefer ebnâ-yı siyâdet-nişâb naşîb ü 'atâ kılup âhîrû'l-emr;

گر شناسند و اگر نی سوی دوست
دوستی دیگران بر بوی دوست¹⁸

میل خلق هر دو عالم تا ابد
چون به جز تو دوست نتوان داشتن

diyüp âlâm-ı müfâraḳat-ı cismâniyyeye tākāt getürmeyüp ve revâbı-ı muvâşalat-ı rûḥâniyyeye kanâ'at eylemeyüp civâr-ı Rabbü'l-'âlemîn'e irtihâl ü intikâl eylemişler. Mezâr-ı şerîfleri zıkr olınan Falanos nâhiyesinde Şeyḥ Şîrîn (?) 'aleyhi rahmetu'llâhi'l-mu'in¹⁹ Hâzretlerinin [4b S] mezâr-ı şerîflerinin kible cānibindedür. Hicret-i nebeviyyenün toḳuz yüz on beşinde vefât eylemişlerdür. *Rahmetu'llâhi 'aleyhi rahmeten vâsi'aten*.²⁰

Kendülerün vefâtından soñra büyük oğulları Seyyid Ḥasan nefsi-i Bolu'ya göçüp anda te'ehhül idüp ḥâlâ Bolu'da ebnâ vü evlâdı vardır.

Ve küçücük oğlu Seyyid Ca'fer nefsi-i Mudurnı'ya göçüp anda te'ehhül idüp ḥâlâ Mudurnı'da ebnâ vü evlâdı vardır.

Ve ortancı oğlu Seyyid Hüseyin, babası yirinde ḥanḳâhda ḳalup ve nefsi-i Göynük'de daḥi ev alup gâhî şehirde ve gâhî köyde mütemekkin olup üç oğlu ve üç kızı olup [5a S] büyük oğlu Seyyid Meḥmed okumağa cehd idüp yigirmi yıl maḥmiyye-i Ḳoştantıniyye'de 'ale't-tevâlî тұrup taḥşîl-i 'ilm idüp yigirmi yıldan soñra Göynük'e gelüp babası mezbûr Seyyid Hüseyin'i ḥayâtda bulup tarafeynden ḥamd ü şükr-i firâvân zuhûra gelüp babaları Seyyid Hüseyin'le üç dört yıl mu'âşeret vâki' olduğdan soñra babaları âḥirete toḳuz yüz elli birde vefât eyledükleri yıl kendüler te'ehhül idüp toḳuz yüz elli iki Cemâziye'l-âḥire'sinün on yedinci gün yevmü's-sebtde kuşlık zamânında bu fak[î]r-i ḥakîr-i cāmi'-i hâzihi'r-risâle Seyyid Hüseyin Enîsi dünyâya gelüp [5b S] ḳutbu'l-'ârifin Akşemse'd-dîn eş-Şiddîkî Hâzretlerinin mezâr-ı pür-envârları civârında neşv ü nemâ bulup evlâd-ı kirâmından ve ḥulefâ-yı

¹⁷ “İsteyen var mı? Tövbe eden var mı? Bağışlanma dileyen var mı? Günahkâr var mı? (Allah sevgisiyle dolu) âşık var mı?”

¹⁸ “Her iki âlemin halkının meyli, bilseler de bilmeseler de sonsuza dek sanadır. Mademki senden başka dost edinmek mümkün değildir, başkalarına duyulan dostluk da ancak senin kokundur (senin hatırındandır).”

¹⁹ “Muîn (yardımcı) olan Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun.”

²⁰ “Allah'ın engin rahmeti onun üzerine olsun.”

'izâmından bakıyye-i selef olan pîrlere yitişüp envâ'-ı 'ulûm-ı zâhire ve eşnâf-ı fezâ'il-i müktesebe-i bâhire taḥşîlinde ve işârât-ı 'abkariyye-i 'ulûm-ı bâṭıne telmîḥ u tefhîminde her birinüñ himmet-i 'âliyelerine mazhar olup ḥâl-i aḳdâm-ı aḥbâb-ı evliyâ'u'llâh olmağı kibrîti aḥmer ve 'atebe-i 'aliyyelerine yüz sürmegi sa'âdet-i ekber, şeyḥ-i müşârün ileyh Akşemse'd-dîn²¹ Ḥazretlerinüñ neseb-i şerîf ve ḥaseb-i laṭîflerin **[6a S]** ve sâ'ir²² aḥvâl ü eṭvâr u menâkıb ve ba'zı kerâmetlerin ba'zı kitâblardan ve ba'zı²³ mu'temedün 'aleyh kimesneler naklinden aḥz²⁴ idüp cem' u taḥrîr ve ketb ü taṣtîr eyleyüp ol mecmû'a²⁵ **[2b K]** eṭrâf u eknâf-ı 'âlemde meşhûr olup²⁶ ḥalk içinde i'tibâr bulmuşdı.

Birgün güşe-i ḥumûlde gözüm temkîn,²⁷ gönül ğamgîn, yüz evgâr,²⁸ ciger büryân-ı nâr-ı şevk-ı dildâr olup otururken hâtif-i ğaybden bir nidâ geldi ki²⁹ “Baḥr-ı ensâb-ı nebîre-i Şiddîk-ı Ekber içinde dürr-i şemîn efḍalü'l-muḥaḳḳıķın Akşemse'ddîn³⁰ *ḳaddesa'llāhu sirrahu'l-'azîz*³¹ Ḥazretlerinüñ ve ebnâ-yı³² kirâmınıñ **[6b S]** menâkıb-ı şerîflerin ke'l-ḳatre³³ mine'l-baḥri'z-zehḥâr ve'z-zerre min³⁴ zerrâti's-şemsi'd-devvâr³⁵ yazup himmet-i Hüma-hemtâ ve nazar-ı kîmyâ-âsâlarına mazhar olduĝuñ defe'ât ile müşâhede eylemişüzdür.³⁶ Eyle olsa ḳuṭb-ı dâ'ire-i 'irfân Ḳaraca Aḥmed Sultân *ḳaddesa'llāhu sirrahu'l-'azîz*³⁷ Ḥazretlerinüñ ve³⁸ **[3a K]** evlâd-ı kirâmınıñ menâkıb-ı şerîflerin³⁹ cem' u ketb ve naḳd u ṣebt⁴⁰ eyleyüp ⁴¹«من تشبه بقوم فهو منهم» feḥvâ-yı şerîfi mûcibince aḥbâb-ı evliyâ'u'llâhdan olduĝuña⁴² şâhidlerinüñ iki olup nişâba irişe. Ve recâ-yı vâsıḳ oldur ki Ḳaraca Aḥmed Sultân Ḥazretlerinüñ⁴³ **[7a S]** himmet-i 'âliyeleriyle⁴⁴ maḳşûduñ ḥâsıl ve maṭlûbuña vâsıl olasun.”

²¹ ve menba'u's-sa'âdât//Akşemse'd-dîn: Ḳaraca Aḥmed Sultân K

²² ve sâ'ir: - K

²³ kitâblardan/ba'zı: kitâbetlerden K

²⁴ aḥz: - K

²⁵ mecmû'a: mecmû' K

²⁶ olup: - K

²⁷ temkîn: temekkûn S

²⁸ evgâr: efkâr K

²⁹ geldi ki: gelüp K

³⁰ Akşemse'd-dîn: Ḳaraca Aḥmed Sultân Ḥazretleri K

³¹ “Allah onun aziz sırrını mübarek kılsın.”

³² ve ebnâ-yı: enbiyâ-yı K

³³ ḳatre: ḳatarât K

³⁴ ve'z'/min: - K

³⁵ devvâr: devvâb K

³⁶ Nüshalarda “eylemiş sebdür (S), eylemiş senden (K)” biçiminde yazılan bu kelime anlam gereği “eylemişüzdür” olarak metne alındı.

³⁷ ḳaddesa'llāhu//‘azîz: - K

³⁸ ve: - K

³⁹ şerîflerin: şerîf K

⁴⁰ naḳd//ṣebt: ne ḳadar şeb K

⁴¹ Hadîs-i Şerîf, “Kim bir kavme benzemeye çalışırsa o da onlardandır.” (Ebû Dâvud, Libâs, 4/4031) | Nüshalarda “تشبه (benzemeye çalışırsa)” yerine “احب” (severse)” kelimesi yazılıdır.

⁴² olduĝuña: oldu K

⁴³ Ḥazretlerinüñ: - K

⁴⁴ 'âliyeleriyle: 'âfîleri ile K

Pes bu nidâ gûş-ı hûşdan⁴⁵ sem'-i cāna⁴⁶ toķınup dil [ü] cān cûş u ħurûşa gelüp mürşidü's-sālikîn⁴⁷ Kāraca Aĥmed Sultān Ĥazretlerinüñ aĥvāl-i şerīfe ve menākıb-ı laţīfelerinden deñizden⁴⁸ katre ve güneşden zerre beyān kılındı. Tā ki nāzırın-i rāġıbın ve sāmī'in-i vā'ibîn⁴⁹ ve tālın-i [3b K] mu'tekidîn ve sālīkîn-i nāsikîn ve muĥibbîn-i muĥlişin cāmī'ü'l-menākıb sālībü'l-meşālib bende-i kemter ve efkende-i⁵⁰ efkar rūĥına du'ā-yı ĥayr eyleyeler. Ve⁵¹ Kāraca Aĥmed Sultān Ĥazretlerinüñ [7b S] ve ebnāsınun⁵² ve evlādınun fezā'ilin işidüp bilüp 'izzet ü ikrām ve iclāl ü ihtirām ideler. Ve ecr-i celīl ve şevāb-ı cemīl bulalar. Ve⁵³ bu risāleye *Mir'âtü'l-vefâ li*⁵⁴-*Vücûhi's-şafâ* diyü ad virildi. Zīrā "Ĥikāyât-ı evliyā merāyā-yı evliyādur."⁵⁵ diyü buyurulmuşdur.

Mürşidü'l-cin ve'l-ins şāhibü'l-kurb ve'l-üns şeyĥ-i rabbānī, veliyy-i sübhānī Kāraca Aĥmed Sultān Ĥazretlerinüñ neseb-i şerīfleri şulben fe-şulben Enes bin Mālīk *rağiya'llāhu 'anh*⁵⁶ [4a K] Ĥazretlerine irişür.⁵⁷ Bu minvāl üzerine eş-Şeyĥ Kāraca Aĥmed Sultān bin Melik Şihāb eş-şehīr bi-Şūfī [8a S] 'Abdu'llāh İbn Kāra Arslan bin Yūsuf bin 'Amr el-Esved eş-şehīr bi-'Azīz⁵⁸ bin Aĥmed bin Yūsuf 'İzzü'd-dīn bin 'Āmir bin Şadrü'd-dīn bin 'Abdü'l-'Azīz bin Naşr⁵⁹ bin Sinān bin Enes bin Mālīk *rağiya'llāhu 'anh* İbn Zeyd bin Ĥāriş bin 'Abdümenāf bin Lü'ey bin 'Amr⁶⁰ bin Kilāb. Bundan yukarı Ādem Peyġamber '*aleyhi's-selāma* çıkınca meşhūrdur...

⁴⁵ hûşdan: hûşiden K

⁴⁶ cāna: cān K

⁴⁷ sālīkîn: sākineyn K

⁴⁸ bir: K

⁴⁹ vā'ibîn: vā'in S

⁵⁰ efkende-i: efkeniñ K

⁵¹ Ve: - K

⁵² ebnāsınun: enbiyāsınun K

⁵³ Ve: - K

⁵⁴ vefâ li: - K

⁵⁵ merāyā//evliyādur: min āyā evliyā K

⁵⁶ "Allah ondan râzı olsun."

⁵⁷ irişür: irişüp K

⁵⁸ 'Azīz: 'Aziz S

⁵⁹ bin Naşr: - K

⁶⁰ 'Amr: 'Ömer K

SONUÇ

Klasik Türk edebiyatı menâkıbnâme geleneği içerisinde önemli bir yere sahip olan *Mir'âtü'l-vefâ li-Vücûhi's-safâ* adlı eser tanıtılmış, müellifi Göynüklü Seyyid Hüseyin Enîsi hakkında şimdiye dek bilinmeyen biyografik bilgiler ortaya konmuştur. Eserin mukaddimesindeki otobiyografik anlatımlar sayesinde Enîsi'nin doğum tarihi, ailesi ve eğitim süreci hakkında ayrıntılı veriler elde edilmiştir. Bu bilgiler, hem *Menâkıb-ı Akşemseddin*'in müellifini daha yakından tanımamızı sağlamış hem de 16. yüzyıl Anadolu tasavvuf ortamına dair önemli ipuçları sunmuştur.

Mir'âtü'l-vefâ li-Vücûhi's-safâ, Karaca Ahmed Sultan başta olmak üzere Mûsâ ez-Zûlî, Şeyh Dâvûd ve Şeyh Kâsım Paşa gibi sûfîlerin menkabelerini ihtiva etmekte; bu yönüyle yalnızca bir biyografi değil, aynı zamanda bir tarikat silsilesi ve manevi mirasın aktarımı işlevi görmektedir. Eserin dili, mukaddimede ağır ve süslü; menkabe anlatılarında ise sade ve anlaşılır bir yapıdadır. Bu dil tercihleri, eserin yazıldığı edebî dönem ve hedef kitlenin yapısına uygun olarak şekillenmiştir.

Sonuç olarak, *Mir'âtü'l-vefâ li-Vücûhi's-safâ* hem içerdiği menkabeler hem de müellifine dair sunduğu özgün bilgilerle klasik Türk edebiyatı ve tasavvuf tarihi açısından önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır. Bu makale, söz konusu eserin edebiyat ve tarih araştırmalarında daha görünür kılınmasına katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, C. (2023). Menâkıb-ı Akşemseddin. *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*. Ahmet Yesevi Üniversitesi Yay. <https://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/menakib-i-aksemseddin-enisi>
- Âşık Çelebi (2010). *Meşâirü 'ş-şuarâ*. (F. Kılıç, Haz.). İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.
- Bursalı Mehmed Tahir (1972). *Osmanlı Müellifleri*. (F. Yavuz & İ. Özen, Haz.). Yaylacık Matbaası.
- Canım, R. (2013). Klâsik Türk edebiyatında menâkıbnâmeler. *Avrasya Etüdleri*, 43(1), ss. 139–158.
- Çelik, M. (2012). *Menâkıb-ı Akşemsüddin Göynüklü Emîr Hüseyin Enîsi Akşemseddin Hazretleri ve yakın çevresi*. Özgü Yayınları.
- Eflâkî, A. (1959). *Âriflerin menkabeleri (Menâkıbü'l-Ârifin)*. (T. Yazıcı, Çev.). MEB Yayınları.
- Erünsal, İ. (1972). Hüseyin Enîsi ve Menâkıb-ı Akşemseddin'i. *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, XI, 3, ss. 172-175.
- Esrar Dede (2000). *Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye*. (İ. Genç, Haz.). AKM Yay.
- Gelibolulu Mustafa Âlî (2024). *Künhü'l-ahbâr*. (S. Donuk, Haz.). Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Gökçe, T. (2008). Osmanlı menâkıbnâme yazıcılığı üzerine. *Türkiyat Mecmuası*, 18, s. 75–92.
- Gölpınarlı, A. (1958). *Vilâyetnâme: Menâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Velî*. Türkiye Yayınları.
- Gülerer, S. (2013). Türk kültüründe menâkıbnâmeler ve menâkıbnâme yazıcılığı. *Tarih Okulu Dergisi*, 6(6), ss. 233–262.
- Güneş, M. (2011). Klasik Türk edebiyatında menâkıpnâmeler ve Menâkıb-ı Akşemseddin. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (4) 16, ss. 165-171.
- Hüseyin Enîsi (1302), *Menâkıb-ı Akşemseddin*. (Tâbi' Abdullah Sâmî.
- Hüseyin Enîsi, *Mir'âtü'l-vefâ li-Vücûhi's-safâ*. Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi. Mikrofilm 02605-001.
- Kınalızâde Hasan Çelebi (1989). *Tezkiretü 'ş-şuarâ*. (İ. Kutluk, Haz.). TTK Yay.
- Köprülü, O. F. & M. İ. Uzun (1989). Akşemseddin. *İslam Ansiklopedisi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yay. 2, ss. 299-302. <https://islamansiklopedisi.org.tr/aksemseddin>
- Latîfi (2000). *Tezkiretü 'ş-şuarâ ve Tabsiratü'n-nuzamâ*. (R. Canım, Haz.). AKM Yay.
- Mecdî Mehmed Efendi (2022). *Hadâiku 'ş-Şakâik Mecdî'nin Şakâik Tercümesi*. (B. Alpaydın & F. Odunkıran, Haz.). Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yay.
- Mehmed Süreyya (1996). *Sicill-i Osmânî*. (N. Akbayer, Haz.). Tarih Vakfı Yurt Yay.

- Melikoff, I. (1998). *Hacı Bektaş: Efsaneden gerçeğe*. Cumhuriyet Kitapları.
- Mengi, M. (1996). Saltuknâme'de Anadolu birlik ve beraberliğinin kuruluşuna ilişkin bilgiler. *ERDEM Atatürk Kültür Merkezi Dergisi*, (8)24, ss. 974-984.
- Nev'îzâde Atâyî (2017). *Hadâiku'l-hakâik fî Tekmileti's-Şakâik Nev'îzâde Atâyî'nin Şakâik Zeyli*. (S. Donuk, Haz.). Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yay.
- Ocak, A. Y. (1992). *Kültür tarihi kaynağı olarak menâkıbnâmeler*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ocak, A. Y. (1996). Hacı Bektaş Vilâyetnâmesi. *İslam Ansiklopedisi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yay. ss. 471-472. <https://islamansiklopedisi.org.tr/haci-bektas-vilayetnamesi>
- Ocak, A. Y. (2010). *Osmanlı toplumunda zındıklar ve mülhidler: 15.-17. yüzyıllar*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Sehî Bey (1998). *Heşt Behişt*. (M. İsen, Haz.). Akçağ Yay.
- Şahin, H. (2004). Menâkıbnâme. *İslam Ansiklopedisi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yay. ss. 112-114. <https://islamansiklopedisi.org.tr/menakibname>
- Taşgın, A. (2010). Hacı Bektaş'ın Rum'a gelişi ve Karaca Ahmed ile karşılaşması. *Uluslararası Hacı Bektaş Veli Sempozyum Bildirileri Hacı Bektaş Veli Güneşte Zerresinden, Deryada Katresinden*. Dipnot Yay.
- Tosun, N. (2007). Karaca Ahmed hakkında yeni bir kaynak ve meçhul kalmış bilgiler. *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu V 1-5 Kasım 2007 Bildiriler*. Üsküdar Belediyesi Yay.
- Tuman, M. N. (2001). *Tuhfe-i Nâilî divan şairlerinin muhtasar biyografileri*. (C. Kurnaz & M. Tatçı, Haz.). Bizim Büro Yay.
- Yazıcı, T. (2004). Menâkıbü'l-Ârifin. *İslam Ansiklopedisi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yay. ss. 114-115. <https://islamansiklopedisi.org.tr/menakibul-arifin>